CỤC DIỆN THẾ GIỚI NHÌN TỪ CUỘC XUNG ĐỘT NGA - UKRAINE

GS.TS Nguyễn Hồng Quân
Viện Chiến lược Quốc phòng

Gần đây, các nước lớn đã công bố, điều chỉnh và triển khai chiến lược an ninh quốc gia, chiến lược quốc phòng, nhất là từ khi xảy ra xung đột vũ trang Nga - Ukraine tháng 2/2022, tình hình thế giới và khu vực diễn biến nhanh chóng, khó đoán định, tạo ra những ảnh hưởng đến thế giới, khu vực rất đáng chú ý.

1. Dự báo cục diện thế giới, khu vực đến năm 2030

1.1. Gia tăng cạnh tranh nước lớn, củng cố cục diện "hai cực, đa trung tâm"

Mỹ muốn duy trì vị trí thống trị thế giới từ sau Chiến tranh Thế giới thứ hai, cố gắng kiềm chế Nga và Trung Quốc. Trung Quốc tham vọng thay thế trật tự do Mỹ thống trị, đồng thời quyết đoán, cứng rắn đối với các nước nhỏ, yếu hơn. *Nga* muốn trở thành một trung tâm có ảnh hưởng trên thế giới.

Như vậy, mỗi nước lớn đều có quan niệm riêng về trật tự thế giới, cách thức xây dựng và duy trì trật tự thế giới không giống nhau, điều đó cho thấy cuộc đấu tranh xây dựng trật tự thế giới mới sẽ rất khó khăn, lâu dài và tiềm ẩn không ít xung đột. *Trật tự hai cực* do Mỹ và Trung Quốc đứng đầu hình thành ngày càng rõ nét.

Hầu hết các quốc gia châu Phi, châu Á, châu Mỹ Latinh tỏ ra thận trọng, cố gắng tránh bị lôi kéo vào cạnh tranh giữa các cường quốc. Các quốc gia "không liên kết" mới đang ở vị thế mạnh hơn trước, đa số các quốc gia ở Nam bán cầu duy trì quan hệ tốt đẹp với cả Mỹ và Trung Quốc, tính toán rất kỹ và lựa chọn từng vấn đề theo lợi ích quốc gia của họ.

1.2. Kinh tế thế giới bị phân tách thành chiến tuyến

Kinh tế thế giới đang phân tách thành chiến tuyến, một bên là Mỹ - phương Tây và bên kia là Nga - Trung, với công nghệ, thị trường và hệ thống tiền tệ riêng rẽ, ngày càng trở nên độc lập với nhau. Khối BRICS có thể trở thành nòng cốt của hệ thống kinh tế toàn cầu mới, cạnh tranh với hệ thống do Mỹ - Châu Âu thống trị.

Kinh tế thế giới và khu vực nguy cơ rơi vào suy thoái do đứt gãy các chuỗi cung ứng, xuất nhập khẩu bị gián đoạn. Cấm vận, trừng phạt kinh tế trở thành thường xuyên và kéo dài. Chủ nghĩa bảo hộ gia tăng. Toàn cầu hóa bị gián đoạn.

1.3. Xu hướng tăng ngân sách quốc phòng, tăng quân số

Ngay sau khi xảy ra xung đột vũ trang Nga - Ukraine, một số nước châu Âu đã tăng ngân sách quân sự năm 2023, dấy lên nguy cơ chạy đua vũ trang, gia tăng căng thẳng, khó quản lý khủng hoảng, tiềm ẩn bùng phát xung đột.

Không ít quốc gia chạy đua phát triển các loại vũ khí tiến công mới, tự động hóa vũ khí. Tình trạng tranh chấp, xâm phạm chủ quyền lãnh thổ, xung đột vũ trang, kích động ly khai... có thể gia tăng.

1.4. Hình thành các liên minh quân sự mới

Một số nhóm liên minh an ninh tay ba: Nhật Bản - Mỹ - Philippines (JAPHUS), Mỹ - Australia - Anh (AUKUS); liên minh an ninh Bộ Tứ (QUAD)... ra đời để đối phó các thách thức từ Trung Quốc.

Xu hướng *kết nối hai châu lục* để ngăn chặn Trung Quốc hình thành từ năm 2020, đến nay càng rõ nét. Tại các Hội nghị Thượng đỉnh tháng 6/2022 và tháng 7/2023, NATO mời 4 quốc gia Nhật Bản, Hàn Quốc, Australia và New Zeland tham gia, tạo ra sự kết nối rõ ràng hơn giữa châu Âu - Đại Tây Dương với châu Á - Thái Bình Dương.

Bên cạnh đó, Trung Quốc và Mỹ *cạnh tranh gay gắt về quân sự.* Sau năm 1945, Mỹ tạo gần 800 căn cứ ở nước ngoài trên khắp thế giới, trong đó gần 400 căn cứ quanh Trung Quốc.

Trung Quốc tiếp tục mở rộng kho vũ khí hạt nhân, vũ khí siêu thanh, chạy đua lên vũ trụ, tận dụng hiện đại hóa quân sự; quyết đoán kiểm soát Biển Hoa Đông, Biển Đông... nhằm gạt Mỹ ra khỏi khu vực. Bên cạnh đó, Trung Quốc tăng cường hiện diện quân sự tại Trung Đông (Djibouti), Campuchia (căn cứ Ream).

1.5. Vai trò luật pháp quốc tế vẫn được đề cao, nhưng thực tế bị sụt giảm

Hầu hết các quốc gia vẫn phải dựa vào và bảo vệ luật pháp quốc tế hình thành từ năm 1945, nhưng hiện nay, một vài nước lớn đe dọa và tỏ ra sẵn sàng sử dụng vũ lực khi cần thiết; muốn viết lại và điều hành luật chơi mới dựa trên sức mạnh, chèn ép nước vừa, bắt nạt nước nhỏ; lôi kéo các quốc gia vào những cuộc phiêu lưu, xung đột mới.

Tình trạng tranh chấp, xâm phạm chủ quyền lãnh thổ, xung đột vũ trang, kích động ly khai... có thể gia tăng.

2. Tác động tới khu vực và một vài hàm ý chính sách đối với Việt Nam

2.1. Tác động tới khu vực

2.1.1. Tác động đối với an ninh châu Á

NATO tiến hành đối thoại thường xuyên và bền vững hơn với các đối tác quan trọng ở Ấn Độ Dương - Thái Bình Dương, như Australia, New Zealand, Nhật Bản và Hàn Quốc. NATO đang tranh luận về việc *mở văn phòng thường trực tại Nhật Bản*, điều này trở nên hấp dẫn hơn đối với Nhật Bản và một số quốc gia khu vực trước một Trung Quốc đang trỗi dậy. Các động lực địa chính trị đang đưa châu Âu và Ấn Độ Dương - Thái Bình Dương dần xích lại gần nhau hơn.

Cuộc chiến Nga - Ukraine khiến nhiều chuyên gia và nhà bình luận kết nối Ukraine và Đài Loan.

Nhật Bản, Australia, Hàn Quốc và Philippines đã chuyển sang hướng có được khả năng răn đe lớn hơn và tăng cường quan hệ đối tác quốc phòng trong khuôn khổ liên minh với Mỹ[1].

Cuộc xung đột vũ trang Nga - Ukraine khiến các nước ASEAN lo lắng nếu phải chọn phe, sẽ làm phức tạp thêm các vấn đề an ninh của chính mình, nỗi bất an trở nên rõ nét hơn.

2.1.2. Tác động tới tinh thần hợp tác nội khối và quan hệ đối ngoại của ASEAN

Xung đột Nga - Ukraine khiến ASEAN bộc lộ nguy cơ chia rẽ, nếu xảy ra xung đột thì có thể dẫn đến cục diện "đèn nhà ai, nhà nấy rạng". Điều này có thể có lợi cho các quốc gia bên ngoài, nhất là các nước lớn trong việc lôi kéo, tập hợp lực lượng.

[1] Australia sẽ "mạnh mẽ theo đuổi" lợi ích quốc gia khi Trung Quốc tham vọng xây dựng quân đội chưa từng có; củng cố quan hệ chặt chẽ hơn với Mỹ, đồng thời tăng cường khả năng tác chiến dưới biển, khả năng tấn công tầm xa và phòng thủ tên lửa và phòng không tích hợp.
Nhật Bản xem xét cơ bản tình hình an ninh và quốc phòng; tháng 12/2022, Tokyo công bố 3 bộ (Chiến lược An ninh Quốc gia, Chiến lược Phòng thủ Quốc gia và Chương trình Xây dựng Quốc phòng). Tháng 01/2023, Nhật - Mỹ họp Tham vấn An ninh (hay "2+2"), nhấn mạnh coi Trung Quốc là "thách thức chiến lược chung lớn nhất".
Nhật Bản cùng Anh thông qua quan hệ đối tác chiến lược toàn cầu, bao gồm Thỏa thuận tiếp cận đối ứng để tiến hành trao đổi quân sự và thông qua quan hệ đối tác bao gồm Italia để chế tạo máy bay chiến đấu mới (Chương trình không quân chiến đấu toàn cầu).
Đầu năm 2023, Mỹ ký hai thỏa thuận với Philippines và Hàn Quốc nhằm tăng cường khả năng răn đe mở rộng; cập bến định kỳ các tàu ngầm trang bị vũ khí hạt nhân ở Hàn Quốc và được tiếp cận 4 căn cứ mới ở Philippines nhằm mở rộng khả năng ứng phó với xung đột về Đài Loan hoặc Biển Đông.

Bên cạnh đó, có thể tạo ra chia rẽ trong ASEAN về cách ứng phó với cuộc khủng hoảng leo thang ở Ukraine, ảnh hưởng đến việc xử lý quan hệ với các nước lớn. Philippines từ đầu tới nay luôn bỏ phiếu ủng hộ dự thảo nghị quyết của Đại hội đồng Liên Hợp quốc, do đó, luôn bất lợi cho Nga.

2.1.3. Tác động tới hợp tác ASEAN - Nga

Các quốc gia khu vực sẽ thận trọng để tránh gia tăng căng thẳng hoặc gánh chịu các biện pháp trừng phạt từ Mỹ và Liên minh châu Âu (EU). Indonesia đang đàm phán mua máy bay chiến đấu Su-35 do Nga sản xuất nhưng mối đe dọa về lệnh trừng phạt từ Đạo luật CAATSA của Mỹ đã khiến Jakarta không tiếp tục đàm phán. Thay vào đó, Indonesia đã ký thỏa thuận trị giá 8,1 tỷ USD với Pháp vào tháng 02/2022 để mua máy bay phản lực Rafale[2].

2.2. Một vài hàm ý chính sách đối với Việt Nam

2.2.1. Nêu cao độc lập, tự chủ chiến lược

Cục diện khu vực, thế giới sẽ thêm phức tạp, khó khăn, đòi hỏi Việt Nam phải nêu cao *độc lập, tự chủ chiến lược,* để đảm bảo lợi ích quốc gia - dân tộc trong tình hình mới. Cần chú ý quan hệ thực chất với các nước phương Nam (Global South[3]). Cần xem xét kỹ lưỡng, tránh trở thành một bên đối chọi trong cạnh tranh giữa Mỹ, phương Tây với Trung Quốc, Nga; đồng thời không để bị cô lập trong "trật tự thế giới mới" đang hình thành; vừa duy trì hợp tác với Nga, Trung Quốc, vừa đẩy mạnh hợp tác với Mỹ, Nhật và các đối tác phương Tây.

Cần nghiên cứu sâu sắc hơn, cập nhật chiến lược mới của các nước lớn, sự điều chỉnh chính sách của các nước láng giềng để hiểu rõ nét hơn các đối tác, từ đó đề xuất chính sách của ta cho phù hợp, khả thi và hiệu quả.

Tỉnh táo, không bỏ lỡ thời cơ nâng cấp quan hệ với một số đối tác có liên quan tới lợi ích nhiều mặt, nhất là lợi ích an ninh, quốc phòng của Việt Nam.

Không ảo tưởng dựa vào nước lớn để bảo vệ chủ quyền đất nước. Không chọn bên trong quan hệ với các nước lớn; chỉ chọn lẽ phải, công lý theo nghĩa

---

[2] David Hutt. Why Southeast Asia continues to buy Russian weapons. *DW,* April 05, 2022.https://www.dw.com/en/why-southeast-asia-continues-to-buy-russian-weapons/a-61364950.

[3] Thuật ngữ *Global South* được sử dụng lần đầu tiên vào năm 1969. Dự báo đến năm 2030, ba trong số bốn nền kinh tế lớn nhất sẽ đến từ Nam bán cầu, là Trung Quốc, Ấn Độ và Indonesia. GDP tính theo sức mua của các quốc gia BRICS do Nam bán cầu thống trị - Brazil, Nga, Ấn Độ, Trung Quốc và Nam Phi - đã vượt qua GDP của câu lạc bộ G7 ở Bắc bán cầu. Hiện có nhiều tỷ phú ở Bắc Kinh hơn ở thành phố New York. Các quốc gia ở Nam bán cầu đang ngày càng khẳng định mình trên trường quốc tế: Trung Quốc làm trung gian nối lại quan hệ Iran và Ả-rập Xê-út hoặc nỗ lực của Brazil nhằm thúc đẩy kế hoạch hòa bình, chấm dứt chiến tranh ở Ukraine. Nam bán cầu đang vận dụng sức mạnh chính trị và kinh tế mà "các nước đang phát triển" và "Thế giới thứ ba" chưa từng có.

rộng (tôn trọng chủ quyền quốc gia, độc lập, nhân quyền, tự do...); không đối đầu, bảo vệ Hiến chương Liên Hợp quốc và luật pháp quốc tế.

Hết sức cảnh giác, đề phòng các nước lớn thỏa hiệp nhau, đồng thời không bị mắc mưu đẩy lên tuyến đầu trong cạnh tranh giữa các nước lớn.

Cần xem xét xu thế khu vực đang hình thành những liên minh quân sự tay ba hiện nay... để bổ sung phương án đối phó trong Chiến lược Quốc phòng, Chiến lược Quân sự.

Trong đối thoại chiến lược và đối thoại chính sách quốc phòng với Nga và với Trung Quốc, cần tiếp tục thẳng thắn nêu rõ quan điểm của Việt Nam trong giải quyết tranh chấp chủ quyền biển, đảo ở Biển Đông.

2.2.2. Thực hiện chính sách "bốn không", sẵn sàng ứng phó tình huống "một tùy"

Thực hiện nghiêm chính sách "4 không", đồng thời mở rộng áp dụng cách sử dụng cảng quốc tế Cam Ranh, cho tàu sân bay Mỹ vào Tiên Sa, cho máy bay quân sự nước ngoài hạ cánh ở sân bay của ta (nghiên cứu việc Singapore cho máy bay quân sự, tàu chiến nước ngoài đậu ở cảng nhưng không cho thuê cảng), để tránh đất nước bị cô lập.

Việt Nam nên tiếp tục giữ lập trường trung lập về các liên minh quân sự khu vực đang mở rộng; đồng thời cần nghiên cứu và kịp thời điều chỉnh chính sách quốc phòng, cũng như chiến lược quốc phòng và chiến lược quân sự.

Từ năm 2015, Việt Nam đã tham dự đối thoại giữa NATO với khu vực. Thời gian tới, nên tham dự các cuộc tham vấn (nếu được mời) để chủ động nắm thông tin và đóng góp vào duy trì hòa bình, ổn định khu vực trong điều kiện cụ thể.

2.2.3. Đa dạng hóa, đa phương hóa mạnh hơn đối tác công nghiệp quốc phòng

Gia tăng quan hệ quốc phòng và công nghiệp quốc phòng với Mỹ và Trung Quốc, cũng như với các nước lớn khác để làm sâu sắc hơn quan hệ quốc phòng, an ninh. Tranh thủ quan hệ "đối tác hợp tác hàng hải" ở khu vực với Mỹ, đồng thời chủ động làm "yên lòng" Trung Quốc, nhấn mạnh cam kết giữ quan hệ hữu nghị, ổn định lâu dài giữa hai Đảng, hai quân đội, nhân dân hai nước.

Trong bối cảnh các lệnh trừng phạt ngày càng tăng đối với Nga, Việt Nam cần mở rộng quan hệ với các đối tác khác nhằm hạn chế lệ thuộc vào một đối tác; hạn chế bị lỡ, hủy bỏ kế hoạch hợp tác công nghiệp quốc phòng.

Nên học tập kinh nghiệm đa dạng hóa đối tác hợp tác kỹ thuật quân sự của Indonesia, Malaysia (vừa mua vũ khí Mỹ và phương Tây, vừa mua vũ khí Nga); đồng thời cần chú ý tham khảo trường hợp Philippines, Indonesia phải hủy bỏ thỏa thuận mua sắm trang bị với Nga[4].

Cần đa dạng hóa các nguồn bổ túc kiến thức kỹ thuật quân sự, nghệ thuật quân sự (kinh nghiệm đánh chặn UAV, tên lửa hành trình, an ninh mạng, phòng thủ trong đô thị, dùng trí tuệ nhân tạo tiêu diệt máy bay, xe tăng...). Chủ động trước tình huống chiến tranh mạng, ngắt cáp ngầm internet đi qua Biển Đông.

2.2.4. Thực hiện chính sách hòa bình, hòa hiếu với các láng giềng; ưu tiên quan hệ với các nước láng giềng, cân bằng quan hệ với các nước lớn vì hòa bình và ổn định khu vực và thế giới; mở rộng quan hệ với các nước "không liên kết tích cực".

Phát huy vai trò ngoại giao đa phương, chủ động, tích cực tham gia các cơ chế đa phương khu vực và toàn cầu[5].

Thay lời kết luận

Cục diện thế giới đang hình thành rõ nét hơn với trật tự hai cực, đa trung tâm; tư tưởng chiến tranh khó có thể xảy ra đang dần lùi vào quá khứ.… Cạnh tranh giữa các nước nổi trội hơn hợp tác. Hai nước lớn Mỹ - Trung đẩy mạnh cạnh tranh nhằm giành và giữ vai trò dẫn đầu thế giới về công nghệ, trong khi đó, đa số các quốc gia khu vực cố gắng tránh bị lôi kéo vào cạnh tranh. Các nước lớn khác bị Mỹ - Trung bỏ lại phía sau khá xa. Kinh tế thế giới phát triển chậm lại, do toàn cầu hóa bị gián đoạn. Luật pháp quốc tế vẫn rất quan trọng tuy bị suy giảm.

Trong bối cảnh đó, việc thực hiện có hiệu quả đường lối đối ngoại của Đại hội XIII Đảng Cộng sản Việt Nam là cực kỳ quan trọng nhằm đẩy mạnh hội nhập quốc tế toàn diện và sâu rộng, góp phần ngăn ngừa mưu toan chính trị hóa, lôi kéo các nước vừa và nhỏ vào cuộc cạnh tranh địa - chiến lược giữa các cường quốc./.

[4] Mỹ đã cấp cho Philippines 100 triệu USD để đền bù việc Philippines quyết định từ bỏ thỏa thuận mua thiết bị quân sự của Nga.

[5] Tham gia rộng rãi các hiệp định kinh tế như Hiệp định Đối tác toàn diện và Tiến bộ xuyên Thái Bình Dương (CPTPP); Hiệp định Đối tác kinh tế toàn diện Khu vực (RCEP); Khuôn khổ Kinh tế Ấn Độ Dương - Thái Bình Dương (IPEF), Hiệp định Thương mại tự do Việt Nam - EU (EVFTA).